

מחלוקות במציאות או בדעת בני אדם – "אלו ואלו דברי אלקים חיים"

יש ומחלוקות התנאים והאמוראים במשנה או בגמרא נדמות כמחלוקות במציאות או בדעת בני האדם.

כגישה עקרונית, ננסה לחפש את הגדר העצמי שבמחלוקת, לא כמחלוקת מיקרית הנובעת מפרשנות כזו או אחרת של המציאות, אלא כשתי תפיסות עקרוניות תורניות, המתלבשות במציאות באופנים שונים.

ואלו ואלו דברי אלקים חיים.

ביאור הכלל:

עניין זה של מחלוקות במציאות וכו', מופיע בכמה וכמה מקומות כבר בדברי הראשונים, וכמובן באחרונים.

לדוגמה, במשנה מובאת מחלוקת תנאים לגבי מיקרים שונים אם נחשבת הבהמה לטריפה או לא¹.

ומקשה הר"ן שם²:

והיאך נחלקו חכמי ישראל בדבר שאפשר לעמוד עליו? ישהו את הטטרפות י"ב חדש לראות אם הם חיות אם לאו!

וכן הקשה בנמוקי יוסף לגבי מחלוקת בלשון בני אדם³:
...ותימה היכי פליגי ר' מאיר ורבנן בנולדים בהכי – דר' מאיר אומר דבלשון בני אדם לא הוי כלשון תורה דמשמע הכי ומשמע הכי, אלא

¹ משנה מסכת חולין תחילת פרק ג
² חדושי הר"ן על חולין דף מב., והר"ן שם מבאר שלא חלקו מתוך ניסיון שעשו במציאות, אלא מתוך קבלתם.
³ נמוקי יוסף נדרים דף י': מדפי הר"ף. ועיין שם בהמשך דבריו, שמבאר מחלוקתם כמחלוקת עקרונית האם מתייחסים למיעוט שאומר כלשון תורה, או שלא חוששים למיעוט והולכים רק לפי הרוב האומרים בלשון בני אדם.

בלשון בני אדם עתידין להולד דוקא הוא, ורבנן אומרים דלשון בני אדם בזה כלשון תורה, בין עתידין להולד בין נולדו, ומאי פלוגתא היא זו? נחזי אנן היכי משתעי אינשי!?

ובתוספות יום טוב כתב במסכת שבת, לגבי מחלוקת תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל אם מכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה מתחייב משום מלאכת בונה או לא⁴:
 ...פי' הר"ב שכן מרדכי טסין וכו' גמ'... וצריכין אנו לומר שאע"פ שכן היו עושין מ"מ לא חשיב ליה לת"ק שתהא מלאכה בפני עצמה שיתחייב עליה העושה. אבל אין לומר דת"ק ס"ל שלא היו עושין כן. **שאי אפשר שיחלקו במציאות והרי אנו רואים שכן עושין הנפחין והם חרשי ברזל...**

בשדי חמד כתב מערכה ארוכה בנושא זה⁵, והביא שם מקורות רבים. בדבריו רוצה לומר, שמחלוקות במציאות שאפשר לבדוק ולברר, לא נקבל, אך אם מדובר במציאות שלא ניתנת לבדיקה, שם יתכן שתהיה מחלוקת במציאות.
 ומתבאר מן האמור דדוקא בדבר שיש בידינו לברר הוא דאמרינן דלא יתכן דפליגי במציאות...

בתוך דבריו משמע שיתכן שחילוק זה לא יהיה מוסכם לכל הדעות, ויש הסוברים שגם במקום שאי אפשר לברר, לא נקבל לומר שחולקים במציאות⁶.

כמו כן, בספר לנתיבות ישראל לרצי"ה זצ"ל, בחלק ב', יש מאמר שלם העוסק בנושא זה של מחלוקות במציאות⁷, ומביא דוגמאות רבות של מחלוקות הנראות כמחלוקות במציאות, ומאריך לבאר כיצד הן מחלוקות עקרוניות, כהשקפות שונות בעצם הגדרת הדברים.

ונראה לומר, שבאופן עקרוני לא נרצה להבין מחלוקות חז"ל כמחלוקות במציאות ובדעת בני אדם.
 אם כל המחלוקות היא רק בהבנת המציאות, ויש מי שצודק ויש מי שטועה, כיצד ניתן לומר ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים"?

כל דברי חז"ל הם דברי אלקים חיים. אין הם חיו רק כעין "סקר" שעשו חכמים בדעות בני האדם או במצבים שונים במציאות.

⁴ תו"ט על מסכת שבת פרק יב משנה א. ועוד עיי' בפירוש התו"ט במסכת פאה פרק ג משנה ב.

⁵ עיין בשדי חמד, כללים, מערכת המ"ם, כלל קס"ד

⁶ כך משמע בדבריו שאולי זו המחלוקת בין שני תירוצי הכתב סופר לבאר מחלוקת חכמים האם ביטול מבטל טעם מצה או לא, וכן יתכן לבאר את קושיית החיד"א על מהרמב"ח שם, שהביא בשם החיד"א שכתב "שקשה לומר שיהיה מחלוקת במציאות איך היה במקדש". ואף על גב שזהו דבר שכבר אי אפשר לברר. ועוד.

⁷ מאמר "מחלוקות במציאות" עמ' קנז-קפו

אומר הזוהר הקדוש ביחס לדברי חכמי המשנה והאמוראים⁸ :
ורבנן דמתניתין ואמוראין כל תלמודא דלהון על רזין דאורייתא סדרו ליה

ורי חיים ויטאל, תלמיד האריז"ל, מביא את דברי הזוהר ומבארם⁹ :
 וכמ"ש למעלה בשם הזוהר בפ' פנחס דף רמ"ד ע"ב ורבנן דמתני'
 ואמוראי' כל תלמודא דילהון על רזין דאורייתא סדרו ליה ובלי ספק כי
 העוסקים בתלמוד בבלי בלבד מגששים כעורים קיר בלבושי התורה
 ואין להם עינים רואות ברזי התורה הנסתרים בו **כי לא על חנם כפי**
רצונם פסקו טמא טהור אסור והיתר כשר ופסול **אלא מתוך פנימיות**
התורה כנודע ליודעי חן.

חכמי המשנה והגמרא חלקו בהבנת דבר ה' המופיע במציאות, בהופעות שונות,
 ובגדרים שונים¹⁰. בכל אחת מהדעות יש אמת אלוקית, דברי חכמים אינם כסברות
 אנושיות בהבנת המציאות, אלא הם מתחילים מסודות התורה, ומשם יורדים
 למציאות המעשית לפרטי ההלכות.
 להלכה, אמנם, נפסוק כאחת הדעות. אך אין בפסיקת ההלכה אמירה שהדעה השניה
 נדחתה מכל וכל ובטעות יסודה.

כאשר אנו באים לעסוק בדברי חז"ל, גם בדעה שלא נפסקה להלכה, עלינו לעמוד
 ולהבין את דבר ה' המופיע מתוכה, שהרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים".

ומצינו בדברי רבותינו שגם במקומות שהמחלוקת היא במציאות שהיתה בעבר ואי
 אפשר לברר אותה, והיו יכולים כביכול לתרץ כדברי השדי חמד, בחרו לא לתרץ באופן
 זה, ולבאר את המחלוקת כמחלוקת בגדרים עקרוניים.

כך במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון לגבי שמונה פסוקים אחרונים שבתורה האם כתבן
 משה או יהושע¹¹, ביאר הגר"א שאלו ואלו דברי אלקים חיים בביאור מופלא¹².

⁸ רעיא מהימנא ספר במדבר דף רמד:

⁹ הקדמת ר' חיים ויטאל ל"שער ההקדמות"

¹⁰ הדברים נאמרו בזוה"ק ביחס לדברי התנאים והאמוראים. לגבי מחלוקות הראשונים והאחרונים - נראה שגם
 אותן נשתדל ככל ניתן להבין אותן באופן עקרוני ולא כמחלוקות במציאות, אלא ששם הדברים כבר פחות
 מוחלטים.

ועיין גם בזה דוגמאות במאמר הרצי"ה הנ"ל, ובדברי השדי חמד ועוד.

¹¹ בבא בתרא דף טו.

¹² עיין בספר קול אליהו על דברים פרק לד פסוק ה. ועיין בשיעור זה ב"מיטב הארץ" עמוד 501 והלאה.

וכן לגבי מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע מתי נברא העולם אם בניסן או בתשרי, מבאר השם משמואל כמחלוקת עקרונית¹³:

הנה ר' אליעזר ור' יהושע פליגי אי בתשרי נברא העולם או בניסן, **ובודאי שניהם אמת ואלו ואלו דברי אלהים חיים**. דהנה **כמו שיש עולם וסדר טבעי כמו כן יש עולם וסדר הנסים**, ועיין בהקדמה לספר גבורות ה' למהר"ל. ואם כן בודאי **עולם הנסים נברא בניסן ועולם הטבע בתשרי**. ועל כן ישראל שכל מציאותם היא דרך נס, שהרי לפי הוראת המזל אברהם אינו מוליד ולא הי' כלל יצחק בעולם, ואף גם אחר הווייתו פרוחה נשמתו בעת העקידה וחזרה נשמתו אליו כעין תחיית המתים, ועל כן בפסח נולד יצחק לכולי עלמא, על כן מונין החדשים מניסן, ולא מנה בו אדם הראשון שהוא מעולם הטבע, ועל כן למלכי ישראל שכחם למעלה מהטבע מעולם הנסים מונין מניסן, ומלכי אומות העולם מתשרי.

וכותב ר' יוסף אירגאס בספר "שומר אמונים הקדמון"¹⁴:

ואף באותם מדרשים שנחלקו, זה אומר בכה וזה אומר בכה, **אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, ואין בדבריהם שום דבר לבטלה, אלא הכל אמת, ושתי הסברות נכונות**. וכדי שתבין אפשר לך מדרש אחד, ידוע הוא, כי נחלקו בית שמאי ובית הלל בבריאת שמים וארץ איזה מהם נברא תחילה, בית שמאי אומרים שמים נבראו תחילה... ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחילה... ורבי שמעון בן יוחאי אמר שניהם נבראו בבת אחת... הרי שלש דעות חלוקות בעניין זה **וכלם דברי אלהים חיים הם**...¹⁵ והכל אמת בבחינות שונות...

¹³ ובעיניי בזה עוד בפרי עץ חיים שער השופר פרק ה. ועוד ניתן לעיין ב"פרי צדיק" פרשת מקץ אות א, לגבי המחלוקת ממה היה עץ הדעת.

¹⁴ בהקדמה שניה, בפתיחת ויכוח שני, הצעה ראשונה ע"ש.

¹⁵ ועיין שם בביאורו למחלוקתם, וכן מתייחס שם בהמשך דבריו גם למחלוקת הנ"ל בעניין תאריך בריאת העולם, בין ר"א לר"י.

שיעורים הקשורים לכלל זה:

- ברכות כז – זמן פלג המנחה – עמ' 63
- ברכות לג – האומר "על קן ציפור יגיעו רחמיך" – עמ' 77
- סוכה יד. – סיכוך בנסרים – עמ' 244
- בבא קמא טו: – חצי נזק צרורות – עמ' 409

- בבא בתרא דף ה. – פריעת חוב תוך הזמן. [מיטב הארץ]
- בבא בתרא טו – ומשה כותב בדמע – [מיטב הארץ]
- בבא מציעא – ח-ט – משיכה והנהגה בחמור וגמל – [מיטב הארץ]

ועוד:

ברכות נב: – מחלוקת ב"ש וב"ה אם יש באש מאור אחד או הרבה מאורות. עיין בספר לאור ההלכה של הרב זיין עמ' ד"ש.

ועיין באריכות בספר "לנתיבות ישראל" לרצי"ה חלק ב' מאמר "מחלוקות במציאות" עמ' קנז-קפו

תענית ט: – מחלוקת ר"א ור' יהושע אם העולם שותה ממימי האוקיינוס או ממים העליונים. [מבוארת בספר "רבה אמונתך" של מו"ר הרב יהושע ויצמן שליט"א על ספר קהלת ח"א עמ' קי"ב].